

C A P V T II.
DE PRAECIPVIS
RERVM GENERIBVS.

§. XXXIX.

De notionibus rerum vniuersalissimis capite superiore, quam potui, breuissime exposui: non, vt omnia dicerem, sectatus, quod infinitum erat, sed vt maxime necessaria: nunc de praecipuis rerum generibus, quae vtiliora videbuntur, proximum est dicere. Omnes autem res, quae sunt, aut fieri possunt, in duas classes describunt; quarum altera simplices, omnisque compositionis expertes, altera res compositas, et corpora complectitur. Sed simplicium quoque rerum non vnum genus est: vel enim tanquam elementa considerantur, ex quibus fiant composita, vel iis etiam vis cogitandi attribuitur: hinc totidem diuersae disciplinae nascuntur, scilicet *Monadologia*, quae in naturam substantiarum simplicium inquirat, *Somatologya*, quae de intima corporum natura, et denique *Pneumatologia*, quae de substantiis cogitantibus vniuersim exponit. His adiungimus explicationem *entis finiti*, et *infiniti*. Totum itaque caput hoc in quatuor partes dispaescimus.

I.

M o n a d o l o g i a.

§. XL.

Quae de substantiis simplicibus, aut *Monadibus* exponit, disciplina, propterea, quod *moderni* Non profusus inutilis.

D

derni

derni moris esse desit, superuacua, et inutilis haud putari debet. Nam quae hic traduntur, explicanturque philosophumena, etsi ad veritates theologicas, aut morales intelligendas necessaria prorsus non sint, iis tamen locis adferunt plurimum. Deinde ea est humani ingenii natura, vt eorum, quae admiratur, phenomenorum causas, et rationes exquirat; quae quidem sciendi cupido cum omni Philosopho, tum potissimum Metaphysico indigna non est, etiamsi hoc ipso studio nihil consequare, quam vt facto periculo addiscas, limites, quibus humana cognitio coercetur arctissimos esse. Hoc autem ipsum argumentum, in quo versamur, ita tractabimus, vt, quia iuncta inter se maxime sunt, simplicium, et compositorum notiones, alteram per alteram explicemus.

§. XLI.

Quid compositum.

Itaque ab explicatione notionis, quam de composito informamus animo, ordiamur. Compositi nomen, vti reliqua omnia, quorum frequens est vsus, latissime patet: interdum compositum dicimus omne id, in quo varia quocumque modo coniuncta cernuntur. Huic ex aduerso respondet simplex, in quo varium nihil est; interdum illud, quod ex pluribus partibus separabilibus constat: cui contrarium est simplex, quod omnis realis compositionis expers est: Denique huic nomini ea vis attribuitur, vt congregationem substantiarum, quocumquemodo coniunctarum significet; atque tum singulae substantiae simplices vocantur. Antiqui compositum dixerunt, quod partibus constat heterogeneis, simplex, quod partibus constat homogeneis. Res igitur extra se positae, sed

sed eadem in vnum quasi corpus coniunctae, efficiunt id, de quo hic agimus, compositum, quod alii etiam *extensum* vocant. Qui enim *extensum* a composito distinguunt, aut falsam, et a phantasia profectam notionem huic vocabulo subiiciunt, aut, quid sibi velint, non satis intelligunt. „WOLFIVS quidem, cui „ quidam tribuunt plurimum, ens compositum „ esse ait, quod ex pluribus a se inuicem dis- „ iunctis partibus constet, partes autem con- „ stituere totum nexu suo, quo plura simul „ sumta efficiunt vnum. Idem extensionem esse „ ait, extra se inuicem existentium coexisten- „ tiam in vno et ad extensionem praeter partes „ requiri, vt inter se vniantur, et sic vnum quid „ efficiant. Ontologiae P. I. §. 331. et 548. “
 Quae quomodo differant, nemo vtique dixerit. Qui autem dicunt, *extensum* participialiter, et proprie sumtum a composito non differre, sed nominaliter, et metaphorice acceptum, hi ipsi quoque haud se expedient, vbi quid proprie sub illa Metaphora lateat, quid sublato tropo relinquatur, quod quidem a composito differat, dicere volent.

§. XLII.

In omni igitur composito, praeter partes, spectari potest modus, quo illae inter se sunt coniunctae. Ex quo efficitur, vt *essentiae* compositorum, qua composita sunt, modo compositionis contineatur. Quare qui, quibus composita res sit partibus, et quo modo ac ratione sint iunctae inter se, et copulatae partes, intelligit, hunc *essentiam* eius comprehendere recte dicemus. Quum porro possint, eadem et diuersae, similes, et dissimiles esse et partes,

Essentia
compositi
et attribu-
ta.

et iuncturarum modi: essentiae compositorum, vel eadem vel diuersae, similes, vel dissimiles sint necesse est. Iam quae sint rebus compositis natura sua attributa, facile intelligitur. Primo, quia in hoc rerum genere res extra se posita iunguntur, in spatio sunt, seu, vt dicere solent, spatium replent: certa sunt magnitudine, quia omnis magnitudo est in partium multitudine posita: Mensurae porro subiectae: et quia cogitari in vnoquoque composito ambiens linea quaecumque potest, certa etiam illis *figura* tributa sit, oportet: denique quia non repugnat, quasdam auferri ab iis partes, diuidi possunt; atque adeo *figura* etiam mutari.

§. XLIII.

Omnes in composito mutationes fiunt per motum.

Motum recte dicunt esse in mutatione loci positum: Nam ex mutato loco semper, et rectissime motum factum esse colligimus. Esse autem locum rei mutatum, ex mutata ab aliis rebus distantia intelligimus, id quod sensibus cognoscere licet. Duplex autem est motus genus, cui res compositae, et concretae subiectae sunt. Nam vel in ipsius rei partibus sit, vt eae locum mutant, aut in aliam rei partem transiendo, aut a re tota plane recedendo, quem *intestinum* adpellant: vel tota partium coeries in alium transfertur locum, hunc *externum* dicunt. Quoniam in composito praeter partes et iuncturae modum nihil inest, cogitur, nihil ei accidere quicquam, praeter partium aut detractionem, aut additionem, aut transpositionem posse. Quae quum in omnibus illis mutandi compositi generibus, quae aut adiiciuntur, aut auferuntur, aut transponuntur partes, mutant, eum, quem ante tenuerant, locum

cum, adeoque moueantur, nihil in composito accidere, nisi per motum posse, patet, omnesque, quae cadunt in compositum, mutationes, motu contineri. Vnde recte ARISTOTELES Phys. L. 3. C. I. ἀναγκαῖον, ἀγνοομένης κινήσεως ἀγνοοῦσθαι καὶ τὴν φύσιν.

§. XLIV.

Restat, quoniam natura compositorum factis pro instituti ratione declarata est, qua ratione orientur, et intereant, paucis vt dicamus. Oriuntur et fiunt iunctis certo modo inter se partibus: quia posita essentia, non potest non res ipsa fieri: cum autem sublata essentia res ipsa tollatur, interitum intelligitur positum esse in separatione partium. Ex quibus sequitur, quia compositorum origo, et interitus motui debetur, motus autem interuallis temporum aestimatur, certo temporis spatio fieri, et successioni subiectam esse compositorum cum originem, tum interitum. Ceterum per se intelligitur: haec de ortu et interitu naturali capi oportere.

Ortus compositorum et interitus est successiuus.

§. XLV.

Compositum etiam dicitur *continens* seu *continuum*, quando ita inter se cohaerent, et iunctae partes sunt, vt repugnet aliam ipsis inferi: quale continens, an vsquam sit, Mathematici disputant. Si mutuam contactum in mutua actione substantiarum simplicium ponere licet; qui negari possit, composita ita continua esse, non video. Sin vero notiones mathematicas ad res existentes transferas, atque ex iis decernas, immediatus contactus detur, nec ne, non facile, quae inde nascuntur, difficultatibus occurrens.

Continuum.

§. XLVI.

Quid simplex, quae eius proprietates,

Quae omnibus partibus caret res, *simplex* dicitur, cui, quia est composita contraria, omnia ea repugnant, quae ad essentiam huius pertinent, aut ex ea proficiscuntur, ut nec magnitudinem habeat, nec figuram, nec diuidi in partes possit, nec spatium repleat, nec mensuram capiat, nec motui intestino subiecta sit, neque ita, uti compositae, hoc est, certo temporis spatio aut oriatur, aut intereat. Quae ergo ratione, inquiet aliquis, dicemus oriri posse, et interiri, quae simplicia sunt, et a concretionem omni libera, et quae erit res, ex qua originem ducere possint suam? cuius quaestionis si haec vis, et sententia est, ut, quo auctore orientur simplicia, quaeratur, Theologiae naturali propria est: si hic sensus est, quae res sit, ex qua tamquam materia quadam simplicia efficiantur, nullam eam vspiam esse, confitendum est. Finge enim ex rebus concretis fieri simplices posse: aut adiectis, aut demtis, aut transpositis motu partibus fiant, necesse est: sed ita res, non quae nihil concreti, nullam partem habeat, sed composita partibus efficietur. Neque a rebus compositis reiecti felicius in ipsis simplicibus simplicium originem quaeremus: neque ex quibus si aliae sui generis res existerent, non dubium esset, quin ex iis decerpta quadam particula, fierent; quod quomodo fieri possit, et qui ex re, quae nullas partes habet, abradi particula possit, intelligi plane nequit.

§. XLVII.

His constitutis, quid efficiatur, facile intelligitur. Primum illud, ut, si qua res simplex

plex sit, omnibus vacua quibuscumque partibus, ea, quia ex nulla alia re oritur, aut necessario sit, aut auctorem habeat, cuius vi, et potentia sit facta: alterum, vt ejus origo, quia nihil successione habet, nulloque temporis spatio extenditur, momento, et siquid eo angustius esse, et breuius potest, coerceatur. Quae quidem ratio est, quam ob rem non possit a nobis distincta eius notio informari, cui ea tantum subiecta sunt, in quibus, quae discerni possunt cogitatione, insunt: Eadem ratio est, cur non possit nisi voluntate, et vi auctoris accidere, et, quo fiat modo, nequeat intelligi. Et quemadmodum nihil quicquam ante fuit, ex quo eae sint effectae, ita nihil etiam ex iis post interitum relinquitur, quum contra ea composita ita interire possint, vt nihil eorum pereat, ex quibus concreta sunt, neque in nihilum, sed in partes abeant.

§. XLVIII.

Quemadmodum ista simplicium notio ex definiendorum contrariorum lege constituta est; ita sunt, qui pari ratione, sintne res simplices, et e simplicibus compositae, nec ne, intelligi posse existiment. Nimirum sumto hoc, esse res compositas, etiam simplices esse, ex quibus res compositae tamquam partibus constent, cogi putent. Et sane qui in diuisione compositorum omnem finem, et terminum tollunt; aut negant, res compositas a nobis in suas partes simplices dissolui posse; atque tum illis experientia patrocinator: aut contendunt, partes compositorum numero esse infinitas: cui quidem adsertioni duplex sensus tribui potest: vel enim hoc dicitur: partes simplices in

Simplicia
vtrum ex
sistant.

quouis corpore esse numero infinitas: vel negatur, corpora ex partibus simplicibus concreta esse, eoquod diuisio eorum in partes quasque compositas produci in infinitum possit. Qui primum contendunt, non vident, hoc modo omnem inter rem quamque maximam et minimam inaequalitatem tolli; quum enim vtraque partes infinitas pariter contineat, cogitur, vtramque esse infinitam, atque adeo aequalem. Qui alterum sumunt, in hoc se induunt, vt velint accidentia esse sine substantiis, quibus ea insunt: Quod quidem hodie ab omnibus exploditur. Argumentorum, quibus aut infinitam rerum compositarum diuisionem tuentur, aut compositionem corporum ex monadibus, impugnant, lubens praetermitto, cum quod sumtionibus nituntur, quas concedere nihil cogit, tum maxime quod in omnibus fere compendiis explicata leguntur. Iis vero, qui contra monadum existentiam ab auctoritate NEWTONI, KAILII, et EVLERI praesidium petunt, opponimus LEIBNIZIVM, WOLFIVM, et KAESTNERVM, qui non solum summi Mathematici, sed, quod hac in re maximum est, summi Metaphisici sunt.

§. XLIX.

Quomodo
inter se differant.

Substantiae simplices quum partibus omnibus careant, nec quantitate, nec figura, nec vniuersim diuerso compositionis modo differre quicquam possunt. Quum porro in ipso subiecto, cui vis agendi inest, varium nihil concipi possit; sequitur omnem substantiarum simplicium differentiam a diuersitate virium arcescendam esse. Quod autem modis differre inter se vires possint, alio loco dictum est. Facilius

cui-

cuiquam videri possit, distinctam substantiarum simplicium, quam rerum compositarum notionem informare animo. Verum complexus virium in substantiis simplicibus adeo inuolutus esse videtur, vt eius perceptio perinde obscura, ac difficilis existat. Sunt, qui virium, substantiarumque notiones inta instruant, vt cuique substantiae nisi vnam vim inesse negent. Verum hoc etiam sumto, non sequitur, eidem substantiae non nisi vnum impetum principalem, aut vnum internae efficaciae, seu irritabilitatis modum inesse.

§. L.

Verum ex his alia quaestio oritur non minus obscura, an simplices substantiae in se mutuo agere, et interne sese inuicem mutare queant, nec ne. „ Nullo modo explicari potest, „ inquit LEIBNIZIVS, qua ratione Monas „ alterari, aut in suo interiori mutari queat „ per creaturam quamdam aliam: quoniam in „ ea nihil transponere, nec vllum motum internum concipere licet, qui excitari, dirigi, „ augeri, aut imminui possit, quemadmodum „ in compositis contingit, vbi mutatio inter „ partes locum habet. Destituuntur monades „ fenestris, per quas aliquid ingredi, aut egredi „ valeat, neque accidentia ex substantiis egrediuntur, vt olim species sensibiles scholasticorum, neque substantia aut accidens in Monadem forinsecus intrare potest. “ Verum si negemus, res simplices in se mutuo agere, si omnes earum mutationes ex interno principio prouenire velimus: quo fundamento dicemus, mutuam esse corporum actionem, quippe quae non sunt, nisi rerum simplicium, vt ipsi LEIB-

Vtrum in se mutuo possint agere.

NIZIO placet, aggregata, et si vniuersim nullae sunt res, quae in se mutuo agant, tum omnia, quae Philosophi de nexu vniuersi docent, mera commenta sunt, tum quaeque res secum habitat, quaeque in hoc vniuerso exul, nulla alteri iuncta est. Ast ostendi nequit, qua ratione substantia simplex in alteram agat. --- Haec ratio, si quicquam valet, ostendit, nec rerum compositarum mutuum esse actionem, --- At de compositis per experientiam constat, non item de simplicibus. --- Etiam: verum, qua ratione res compositae in se mutuo agunt? per motum. --- Sit ita sane: verum an non ad motum corporis a corpore efficiendum requiritur, vt vis primi, vim alterius determinet; id est, vt vires elementorum se mutuo excitent. Inde cogitur, vel res propria vi ad motum sese incitare, quin alia ab alia sollicitetur, vel res quoque simplices in se mutuo agere. Tametsi igitur experientia influxum rerum mutuum eatenus tantum nos doceat, quatenus aliud ex alio sequi, aut positis quibusdam virtutis determinationibus mutationem in alia re poni, intelligimus: tametsi qua ratione monas in monadem agat, explicari perspicue non possit, minime tamen inde conficitur, nullum earum esse influxum mutuum, aut omnes, quae iis accidunt, mutationes ex internis principiis proficisci. Ceterum, quae de harmonia vniuersali LEIBNIZIVS docuit, inueniuntur in libro, qui inscribitur: GODF. GVILIELM. LEIBNIZII *principia Philosophiae ab HANSCHIO edita Francofurti, et Lipsiae 1728. 4to.* Historiam autem totius Monadologiae LEBNIZIANA exhibet WINDHEIM in sua Bibliotheca Philosophica Tom. II. et III.

II.

Somatologia.

§. LI.

Ex iis, quae hactenus de substantiis simplicibus disputauimus, constare arbitror, quae sint earum adfectiones, quae vires, a nobis intelligi haud posse. Haec enim rerum compositarum elementa, haec virium subiecta abstractiora multo sunt, quam quae crassis sentiendi instrumentis attingi, nedum percipi singula a nobis queant. Quae res facit, vt ad corporum considerationem nos conferamus. Quod quidem considerandi argumentum licet metaphysicus cum Mathematicis et Physicis commune habeat, aliam tamen, atque illi viam, ac rationem sequitur. Mathematici in corporibus non spectant, nisi extensionem, Physici eorum phoenomena, quae ex principiis per experientiam stabilitis explicare conantur. Metaphysicus vero hoc sibi propositum habet; vt in prima corporum stamina, primasque vires, vnde phoenomena pendent, inquirat. Neque ea, quam hoc loco suscipimus, speculatio aut temeraria, aut plane superuacua putari debet. Hunc certe fructum inde capiemus, vt facto periculo, quae sciri de corporibus possint, addiscamus. Deinde hoc etiam consequemur, ne nimium tribuamus illis, qui quaedam nimis de corporibus adfirmant, aut ea se scire profitentur, quae nesciant. Ceterum longius in doctrinas physicas hoc loco excurrere, quod quidam faciunt, a scopo Metaphysices alienum puto. Sed iam in rem praesentem veniamus.

§. LII.

Corpus
materia,
forma,

Corporis notio exensione earum rerum nobis aduenit, quas hoc nomine compellamus. Corpus igitur, nisi vera eius notione carere velimus, definire non licet, nisi per ea, quae quibuscunque corporibus nobis quidem cognitis communia sunt. Atqui omnibus corporibus materiam, et formam inesse, constat. At quid est *materia*, quid *forma*? quae vis ac potestas hisce nominibus subiecta sit, vna definitione haud explicaueris, adeo vsus eorum fluctuat. Si quamque rem, quae determinationum capax est, materiam, ipsas vero rei determinationes formam dixeris; illud efficies, vt nec *materia sine forma*, nec *forma sine materia* consistere possit; omnem vero nominum istorum vim ac potestatem non exhauries. Nihil itaque relinquitur, nisi, vt, de quibus rerum generibus haec nomina dicantur; sigillatim videamus. Primo igitur quamque substantiam, qua accidentium subiectum est, materiam, ipsam autem accidentium congeriem formam dicimus. Interdum rem compositam, qua pluribus partibus constat, materiam, partium vero iuncturam formam adpellamus: hoc igitur sensu nec materiale a re composita, nec immateriale a re simplici quicquam differt. Porro in notionibus vniuersalibus ea, quae ad genus pertinent, materiam, singulae vero cuiusque speciei determinationes formam constituunt. In iudiciiis logicis subiectum, et praedicatum materiam, ipse vero vtriusque nexus formam efficit. In actionibus mutatio, quae contingit, seu res effecta, materia, temporis vero ac loci relatio forma dicitur: in actionibus vero liberis

beris et moralibus ipse actus cum suis adiunctis materia, ea vero ratio, quam actus ad perfectionem substantiae intelligentis habet, forma adpellatur. Diversos hosce significatus si expendas, intelliges, eum, quem secundo loco attulimus, huc pertinere. Corpus ergo dicimus rem compositam, quatenus eius partes certo modo inter se sunt coniunctae, seu materiam certa forma praeditam: quod quum fieri nequeat, nisi vi quadam singulae partes cohaereant, patet, cur cuique corpori vim attribuunt. Ab hac corporis definitione nihil differt ea, quam VARRO apud CICERONEM exhibet *Acad. Quaest. Lib. I. Cap. 6.*

§. LIII.

Nunc quae ex constituta hac corporis notatione colligi possint, videamus. Quum itaque corpora sint res compositae, consequens est, eas, quae iis attributae sunt, adfectiones in illa pariter cadere. Quum porro corpora ex elementis simplicibus concreta sint, horum autem natura nos lateat; facile intelligitur, corporum adfectiones primitivas nobis perfectas esse non posse. Id quod aliunde quoque constare potest. Nimirum qualia sint corpora, non intelligimus, nisi ex iis, quas efficiunt, sensationibus. Sed natura sensationum non minus ex structura organorum, quam ipsorum corporum, quae illa impellunt, forma dependet. Itaque sensationes non solum diversitate rerum obiectarum, sed ipsa quoque organorum diversa dispositione variari necesse est. Vnde suspicari licet, si alia nobis sentiendi instrumenta concessa essent, aliter quoque corpora ipsa nobis visum iri. Deinde licet nulla diuisione hoc adsequi poss-

Primitivae
corporum
adfectio-
nes nos la-
tent.

possimus, vt ipsa prima elementa contueamur: illud tamen qualicumque partium distractione comperimus, ipsas corporum qualitates variato compositionis modo variari. Quum igitur varius, ac multiplex componendi modus esse possit; facile intelligitur, quam lubricum sit, et difficile, ex phoenomenis corporum, primitiuas elementorum adfectiones eruere.

§. LIV.

Corpora
sunt phae-
nomena
substantia-
ta.

Corpora itaque ipsa inter phaenomena numeranda censeo. Sed cum corpora phaenomena dico, nolim haec ita interpreteris, vt totum mundum corporeum pro meris ideis haberi existimes: paradoxam hanc, quae idealistarum est, opinionem alio loco profligare conatus sum. Scilicet corpora idcirco phaenomena dicimus, quod, vt reliqua omnia, quae sensibus percipiuntur, implicatiores multo praestant perceptiones; quam vt definiri satis queat, quid in iis formandis res obiectae, quid ipsa organa contulerint. Sunt itaque corpora quidem phaenomena, sed *substantiata*. Ex his etiam intelligitur, quam imperite faciant ii, qui, quas corporum adfectiones sensibus cognoscant, ipsis eorum primis elementis adscribunt; tamquam qui ideo contactum corporum negant, quod explicari non possit, qua ratione elementa simplicia sese mutuo contingant.

§. LV.

De corpo-
rum motu.

Quaecumque corporibus accidunt mutationes, motu efficiuntur. At quid in ipsis elementis sit, ex quo cogniti nobis corporum motus pendeant, explicare perspicue haud poterimus, dum intima elementorum, quibus cor-
pora

pora constant, natura nos lateat. Motus itaque corporum pariter phaenomenon est, at ex eo phaenomenorum genere, quod nobis instar realitatis est, quod experientiis nostris veluti fundamentum subiicitur, quod plenam, et insuperabilem certitudinem nobis praestat. Argumenta, quibus veteres motus possibilitatem impugnarunt, si subtilius exigas, a cavillationibus nihil interesse intelliges: eos certe, qui motus existentiam confirmatam sensu sumunt, de interna vero eiusdem natura nihil decernunt, non premunt. Atque ita quidem **DIOGENES** imperite fecisse non videtur, cum *deambulando*, aduersarios motum esse docere voluit. Verum quum ipsam corporum naturam perspectam non habeamus; quaeritur, qua ratione leges motus, v. gr. quod status corporis vel quiescentis vel moti nisi a causa externa non mutatur, explicari, probarique queant. Non ignoro, qua eas ratione quidam Metaphysicorum demonstrant. Neque arduum omnino videtur, si eas corporis ac motus notiones constituas, quibus illud contineatur, quod dein experientia confirmet.

§. LVI.

Quodlibet corpus moueri potest. Verum De vi inere-
tia. siquid corpus quiescens ad motum concitare velimus, id nos exsequi, nisi adhibita vi, non posse sentimus, idque ceteris paribus magis sentimus, si plus materiae inesse corpori conspiciatur. Hinc idem fieri in corporibus, quae non tangimus, recte suspicamur. Deinde corpus in motu constitutum in eodem perseuerare, aliisque, in quae impingit, motum communicare experimur. Si quaeras, quibus hac omnia determinationibus, quibus corporum, et materiae

teriae viribus efficiantur: Physici respondent; *inertia, mobilitate, vi inertiae, vi motrici*: atque suo munere defuncti putari debent, quippe qui in phanomenis vniuersalioribus subsistunt et ex iis alia explicant. Si vero quaeras, quid rei sit illa vis inertiae, aut qualis sit vis motrix; sitne vtraque omni materiae necessario attributa, nec ne? quales sint illae determinationes primitivae, ex quibus illae vires pendeant, tum munus respondendi ad Metaphysicos deuoluitur. Neque hic quicquam a se desiderari patiuntur. Scilicet aiunt, materiae inertiam necessario attributam esse: eam enim definiunt; quod sit extensum iners, vi resistendi praeditum. Verum, quis non videt, eos sic sumere, quod est in quaestione. Aliis ex eo, quod quaeuis materiae portio sit impenetrabilis, inertiam deducere conantur. Verum licet his concedamus, corpus impenetrabile aliquid habere, quo penetrationem impediatur, id vero inertiam esse, nondum inde efficitur. Nihil itaque superest, nisi, ut haec quoque in re experientiam consulamus. At, docetne experientia hanc inertiam, hanc contra motum resistantiam, tamquam internam materiae proprietatem, an non mobilitas perinde ac inertia essentialis esse potest? An non in diuersis materiae generibus ipsa quoque diuersa, et diuersimode determinata est? Ex his colligitur, inertiam quoque phaenomenon esse, quod quale sit, distincte explicari nequit. C. F. KAESTNERI Dissert. De inertia corporum. Altenburgi 1771.

§. LVII.

Quum in materia nullus conspiciatur motus, qui non a causis externis, siue directionem, siue velocitatem spectes, dependeat: quum praeterea nullus motus sine fixa atque determinata celeritate, & directione concipi, mente possit, nulla adest ratio, cur materiam admittamus, cui motus sit essentialis. Verum aliter res se habet, si quaeras, vtrum vis illa, quam mobilitas necessario supponit, materiae sit essentialis. Si eam, quam supra notauimus, materiae notionem sumamus; dubium non videtur, quin praeter vim inertiae, quae materiae natura sua attributa est, alia adhuc vis ad motum continuandum necessaria in corpore constituenda sit. Quia verosimile non videtur, eadem vi motum et extingui, et excitari posse. Haec igitur vis, etsi materiae essentialis non sit, extra eam tamen, si existit, esse non potest.

De vi motrice.

§. LVIII.

Sed quae demum est illa primitiua elementorum partiumque corporearum interna temperatio, qua efficitur, vt corpora in motum concitari, in eadem perseverare aliaque propellere, possint? estne nuda facultas motum extrinsecus recipiendi? aut vis quiescens, quae alieno impulsu suscitetur? aut vis efficax, quae sublatis impedimentis illico in actum transferatur? aut estne omnino necesse vna omnes rerum corporearum motus vi peragi, an non possunt non esse plures diuersaeque corporum vires? in quam diuersas Philosophi hac de re opiniones abeant, vix dici potest. Neutroniani plurima corporum phaenomena per vires attractiuas explicant, quin tamen alias vires veluti

E

elasti-

elásticas, excludant. Boscovichiani omnia sola vi attractiua et repulsiua, aut potius vi motrici volunt peragi; AD. ALB. HÄMBERGERVS omnes corporum motus, per aetherem a Deo agitatum effici vult. SIDONIVS, nescio quis, omnia huius mundi phaenomena docet esse, nisi magis et minus seu graduationes vis repraesentatiuae sui, ROBINETVS denique omnia viuere statuit, licet quam singula elementa vitam habent, non percipiamus. Plenior horum systematum cognitio ex ipsorum auctorum libris haurienda est. Huc referri potest Cl. AND. ADAMI SENFFT de viribus animalibus Programma Wir. 1771.

III.

Pneumatologia.

§. LIX.

Quamuis ex sensione interna vna dumtaxat substantia cogitans cuique proxime innotescat; in communi tamen vita vniuersalem spiritus notionem vsurpari videmus. Vtrique nomini, si largius accipiatur, eadem vis, ac potestas subiecta est, vtrumque enim notat eiusmodi naturam, quae percipit, sui que conscientiam habet. Haec autem vniuersalis notio naturali ea conclusione nititur, qua aliis substantiis, quod similes nostris actiones prodant, similes inesse vires colligimus. Susplicamur itaque in aliis talem inesse substantiam, qualem quisque ex sensu interno in se esse experitur. Huc accedunt effectus, qui, quum certos fines, et vsus spectent, nisi a causis intelligentibus, et inuisibilibus proficisci non possunt. Neque notio substantiae cogitantis adeo indiuidua, ac defi-

definita est, vt alias in cognitis earum generibus determinationes abstrahere, alias superaddere, absonum esse videatur. Atque hoc modo ea, quam saepe dico, notio substantiae cogitantis transcendentalis efficitur. Illud tamen animaduertendum est, nihil nobis de substantiis cogitantibus, earumque proprietatibus compertum fore, nisi eius naturam suam quemque sensus internus, et, quae inde ducitur, meditatio doceret. Ex hoc igitur fonte omnis cognitio, et consideratio Pneumatologica deriuanda est. Qua quidem in consideratione hoc nobis proposuimus, vt notiones vulgares accuratius definiamus, et, quae hac de re quaestiones circumferuntur, distinctius explicemus. Quod si praestiterimus, arbitror, fore neminem, qui conamina nostra reprehendat.

§. LX.

Quid sit substantia, quantum satis est, capite superiori declaratum fuit: quid vero sit cogitatio, ex sensu interno facilius intelligi, quam explicari verbis potest. Imo si dicendum, quod res est, hoc modo dumtaxat intelligimus, *quid in nobis sit cogitatio*; scilicet hac notione continetur facultas percipiendi, aut perceptiones cum conscientia formandi. Isthac notio ex earum genere est, quae gradus suscipit, quatenus vero intendi, et remitti possit, defini a nobis nequit. Quae est ratio, cur quibus cogitantes, et non cogitantes substantiae terminis, et finibus separentur, ignoremus. Substantiae autem cuiuscumque, quae sui, mutationumque suarum sensum habet, perinde esse nequit, quid illi accidat: omnia certe, quae in rerum natura eueniunt, non ita com-

Quid substantia cogitans.

parata esse videntur, vt cum eius determinationibus ac natura omnino consentiant. Ex quo efficitur, cuique substantiae cogitandi necessario attributam esse voluntatem. Haec autem in eo posita est, vt eorum, a quibus adficitur, alia adpetere, aduersari alia, vel alia tamquam bona adprobare, retinere, et intendere, alia tamquam mala repellere, fugere, et declinare possit.

§. LXI.

De substantiae cogitantis simplicitate.

Nunc quid ex constituta cogitantis substantiae notione colligi possit, videamus. Primum quod hinc sequitur, est: substantiam cogitantem esse quoque simplicem, et ab omni partium concretionem vacuam. Quemadmodum enim conscientia sui nisi tamquam simplex, et indiuidua concipi non potest: ita illud quoque subiectum, in quo inest, simplicis naturae esse cogitur. Sed, vt vis huius argumenti luculentius pateat, illud in consuetas syllogismorum formulas coniciamus. Itaque totum argumentum sic instruo: quodcumque praedicatum sua natura est simplicissimum, illud vni simplici tantum inesse potest: atqui conscientia est praedicatum simplicissimum; idem igitur nisi in vno simplici inesse non potest. Propositionem ita probo. Quodcumque sua natura est simplicissimum, illud vbique est simplicissimum; quodcumque vbique est simplicissimum, illud etiam in subiecto, cui inest, simplicissimum est; quodcumque in subiecto suo simplicissimum est, illud non nisi subiecto simplici inesse potest; quoniam subiectum eatenus aliquid dicitur, quatenus ei praedicatum aliquod inest, simplex ergo sit subiectum, cui inesse debeat praedicatum,

tum, extensionem respuens, omnino est necessarium: licet, quo minus eiusmodi subiectum cum ente composito sit coniunctum, haec ratio non obstat. Sumtionis veritas ex his elucet: quidquid in plura extra se existentia diuidi nequit, illud est simplex absolute tale, siue simplicissimum: atqui conscientia perceptionis non potest diuidi in plura extra se existentia; ergo simplex sit necesse est. Propositio est ipsa aduersariis probata simplicis definitio; sumtio ex natura conscientiae adparet: haec enim licet exploribus, actionibus antecedentibus oriri possit, ipsa tamen nonnisi simplicissima existere, nec, nisi omnino fallar, cogitari quidem potest. Est enim, qua similitudine Cel. PLOVQVET rem illustrat, conscientia centrum, ad quod perceptiones diriguntur; quale centrum, si corporeum foret, aliud in eo adhuc centrum et simplex denique requireretur, vbi conscientia nascatur; siue conscientiam, quae profecto melius intelligi, quam describi potest cum eodem PLOVQVETIO ipsissimam sui manifestationem, siue intuitum plurium simul perceptionum nomines. Nec enim si cum PLOVQVETIO loquaris egoitatem resolvere potes in fractiones egoitatum, nec intuitus ille extensi quidpiam aut diuisi admitti, sensum quippe omnium intime collectorum vnum significans. Hoc quidem argumento, quod ex Metaphysicis notionibus ductum est, satis ostensum arbitror, substantiam cogitantem non esse nisi simplicem. Quod ad animam humanam pertinet, alio loco dicetur.

§. LXII.

Cogitare, et velle tam necessario sibi vinculo deuincta videntur, vt voluntas cuique ^{De voluntate.}

substantiae cogitandi necessario sit attributa. Quemadmodum vero vis cogitandi sine voluntate, consistere non potest; ita voluntas sine perceptionibus nulla est. Vis itaque cogitandi cum voluntate intime coniuncta est. Sed illud quaerunt Metaphysici, num vtraque vna eademque vi primitiua contineatur. Sunt qui ex vi cogitandi voluntatem satis intelligi, neque alia vi mentis opus esse, contendunt. Voluntatem enim in conatu, et nisu, perceptiones retinendi, augendi, eas que in sensiones transmutandi, debilitandi, ac penitus extinguerendi sitam esse volunt: immo sunt, qui omnem voluntatem a sensu nihil differre existiment. Alii contra contendunt fieri non posse, vt vna eademque vis et cogitationibus, et adpetitionibus subiecta sit. Id quod ex vera notione vis primitiuae perspicuum esse arbitrantur. Verum ego quidem, qui plenam, et distinctam virium primitiuarum notionem informatam animo non habeo, qui potius sequar, non inuenio. Interim nimis contorte, et systematice agere videntur, qui omnia, quae in anima nostra contingunt, ex sola vi cogitandi deriuant, eamque omnium, aut actionum, aut mutationum fontem, ac principium statuunt. Neque quaestio illa, num plures facultates ex virtute primitiua oriantur, ex eo conficitur, quod omnes earum notiones ad vnā aliquam communem reduci queant: Quemadmodum nec ex eo, quod idem fieri non possit, contrarium efficitur. Hac in quaestione plurimum quoque refert, quid nomine virtutis significari velimus. Verum enim principium agendi in spiritu atque adeo vna dumtaxat vis admitti potest, quae tamen diuersis modis sese exerat. Adeo difficilis est

est opinionum consensus; vbi tanta est sermo-
nis discrepantia.

§. LXIII.

Non solum in Psychologia, verum etiam De propen-
sionibus, in-
stinctibus. in Pneumatologia frequens de variis voluntatis
motibus, de propensionibus et instinctibus sermo
incidit. Itaque periculum faciendum est, quid
de his in vniuersum praecipi, et quousque ab-
tracta ex animae nostrae actionibus *Thelemato-*
logia perducatur queat. Suis quemque sensus in-
ternus docet, voluntatem nostram non vno
modo sese exerere: Nunc motibus obscuris,
cum fertur in obiectum non satis determinatum,
nunc adpetitionibus claris, cum obiecta clare
percepta confectatur; interdum agitur adfectibus,
cum motus animi vehementioris corporis
motus coniunctos habent, qui plerumque
ex viuidis, ac confusis perceptionibus existunt.
Quum hi diuersi animi motus potissimum ex natura
perceptionum dependeant; colligere licet,
similes inesse iis substantiis cogitantibus, qui-
bus similis percipiendi diuersitas competit. Ve-
rum isti voluntatis motus, qui ex hisce per-
ceptionibus existunt, habitatis quasdam supponunt,
in quibus ratio contineatur, cur ex aliis
perceptionibus adpetitus, ex aliis aduersatio,
ex his placitum, ex illis taedium oriatur. Quae-
uis interna ad certum quendam volendi modum
determinatio, *propensio*; quae si ita inualuit,
vt in adfectus facile euadat, *passio*; quae denique
cum in propensione, tum in passione certo
modo sese exserit vis, *impetus*, vel *instinctus*
dicitur; quamquam non desint, qui instinctus
nomen aliter accipiant, sed de hoc alio loco.
Duo porro propensionum genera statuunt: vnum

earum, quae ex perceptione obiecti proprii maxime existunt; alterum earum, quae ea, quam obiectum perceptum ad obiectum propensionis habet, ratione, ac habitudine continentur; has *deriuatiuas*, illas *primitiuas* adpellant. Vnde fieri potest, vt, quae admodum naturae, quibus eadem inditae sunt propensiones primitiuae pro diuersitate perceptionum, harumque diuersa ratione cupiditatibus differre possunt, ita ex iisdem perceptionibus ob diuersos impetus primitiuos diuersae nascantur propensiones. At, quis est impetus ille principalis, omnibusque omnino substantiis cogitantibus communis? Diuinando, non adfirmando ita concludere licet: si sumamus, nullam vim ac virtutem in se ipsam eiusque, cui inest, subiecti perniciem conuersam esse; si porro ea, quae cum substantiae cogitantis natura pugnant, eidem molesta, ea vero, quae illius naturae sunt consentanea, grata, ac iucunda putari debeant; dubitandum non videtur, quin sui ipsius amor cuique naturae cogitandi proprius sit, atque communis. Vnde recte CICERO: „omnis natura est conseruatrice sui.“ De Fin. L. IV. C. 8, quo loco idem Philosophus orator plura alia in hanc sententiam disputat.

§. LXIV.

De facultate felicitatis.

Substantiae cogitantes quum earum, quae illis accidunt, mutationum statusque sui conscientiam habeant, nullam harum adfectionum indifferenter ferre possunt. Illis itaque felicitatis, aut infelicitatis facultas recte tribuitur. Quia vero felicitas proxima perfectionis propriae intuitionem potissimum continetur; patet, in easdem substantias cogitantes perfectionem inter-

internam, et absolutam cadere; quod secus est in iis naturis, a quibus proprii status sensus abest. Ex iisdem notionibus intelligitur, cur, ubi nullae sunt naturae intelligentes, finis ultimus locum non habeat. Ob eandem denique rationem solis substantiis cogitantibus facultas vitae tribui potest, si vitam dicas statum, cuius natura vivens sensum habet.

§. LXV.

Sustantiis cogitantibus, vel si maus, intelligentibus an libertas attributa sit, quae-
De liber-
tate.
 est perobscura, quae antiquorum non minus, quam recentiorum Philosophorum ingenia hactenus torfit, vexavitque. Libertatem autem cum dico, neque politicam, neque moralem intelligo. Neque laborandum nobis est de ea libertate, quam dicunt potentiam agendi, quae volumus, et abstinendi, ubi nolumus, utcumque demum mens ad volendum, aut nolendum impulsa fuerit. Sed illud quaeritur, an naturae rationali et intelligenti libera agendi facultas concessa sit, quae neque legibus a natura inditis, neque a causis extrinsecus accidentibus ita determinetur, ut non plures agendi modos in sua habeat potestate; aut, an natura intelligens vim habeat in suis operationibus se determinandi? quae-
 stio sic proposita ita utramque partem olim inter Stoicos, et peripateticos agitata fuit, et hodie dum inter viros doctissimos magna contentione agitur. Qui libertatem hanc, quam Metaphysicam vocare licet, naturis intelligentibus denegant, variis id argumentis conficere nituntur. Ac primo quidem vrgent illud stoicorum, *μὴ δὲν ἀναστῶς* oriri. Si autem quicquam nunc efficeretur a causa aliqua, quae in-

differens esset ad utramque partem, neque ad alterutrum vel per suam indolem, et naturam, vel per adiuncta, quibuscum comitata ponitur, inflecteretur, huic mentis conuersioni aut proposito nulla esset causa. Deinde sumpta huius generis libertate, omnipotentiae diuinae limites poni, ipsamque huius vniuersi gubernationem penitus euertere contendunt. His addunt, positus iisdem causis, et adiunctis eisdem effectus consequi; ex quo cogi putant, omnia, quae sunt, fati necessitate fieri. Denique negant cum libertate causarum rationalium diuinam prouidentiam consistere posse; eo quod causis efficientibus quamcumque rem cognoscunt taxat fieri non possit, quid futurum sit. Peripatetici aliique viri docti, quibus haec duriora, et cum actionum honestate pugnantia videntur contra adlatas rationes ita reuerunt: Primo negant illud effectum stoicorum huc pertinere: etsi enim concedatur, nullum motum sine causa antecedente fieri, inde tamen non sequitur, ipsas etiam actiones naturam intelligentiam solis causis externis absolui: Ea enim causarum rationalium natura est, ut se ad hanc, aut illam partem flectere valeant: Ipsae nimirum sibi sunt sui flectendi, aut conuertendi causae. Si Deus potentiam suam libere voluerit circumscribere limitibus, inde potentiae illius iniuria non inferitur. Quum porro libertatis notio vim momentorum non tollat; moralis diuinae prouidentiae gubernatio optime consistit. Illud vero, quod addunt, positus iisdem causis, eisdem sequi effectus, concedimus, si inter has causas liberam quoque mentis deliberationem, ac determinationem referant. Quod denique ex praescientia petunt argumentum,

tum, quum ignorantia nostra nitatur, qua nimirum ratione Deus actiones liberas praeuideat; eos non premit, quos non pudet hac in re suam profiteri ignorantiam. Haec de naturis intelligentibus vniuersim. Quod attinet ad animas nostras, eas liberas esse suus quemque sensus docet, qui cuique prior esse debet omni rationum subtilitate; sed hac de re alio loco agemus. Ad intelligendam hanc stoicorum, ac peripateticorum controuersiam plurimum conferre possunt, quae CICERO de fato nobis reliquit.

§. LXVI.

Explicata haecenus substantiarum cogitantium notione a scopo nostro haud alienum puto, inquirere, quae earum differentiae, ac dissimilitudines cogitari possint: quae quidem indagatio eo valebit, primum vt notiones nostras de possibilibus vltra experientiarum ambitum proferamus, deinde, vt facilius eorum adserta diiudicemus, qui nimis praesidenter de rebus inuisibilibus pronuntiant. Hoc itaque non sine maxima probabilitate suspicamur, plura alia uiuentium animantiumque genera in hoc vniuerso existere, quam quae nobis ex sensibus proxime innotescunt. In his autem, quam multae differentiae cogitari possint, inde aestimare licet, quod vel in solo hominum genere innumeras fere dissimilitudines discernamus. Deinde, si analogiam sequamur, vix dici potest, quam aliae multae varietates concipi mente queant. Intellectum quidem quod attinet, varii, ac multiplices perfectionis gradus locum habent, siue cognitionum ambitum, eorumque obiectorum genera, siue ipsarum perceptionum claritatem, ac plenitudinem siue idearum sibi succedentium

De substantiarum cogitantium differentii.

velo-

velocitatem, ac ordinem spectes: et quod perfectionis gradus in memoria discerni possunt, si ex altera parte reminiscenciam idearum recurrentium tollas, ex altera certam ab omni obliuione securitatem ponas? quot denique discrimina virium intelligentium ex sermonis facultate, et indole dependent? quae ex voluntate existere possunt discrimina, non minus magna ac multiplicia sunt: alia quidem duci possunt ex maiore, vel minore sensibilitate vniuersim spectata, alia ex natura rerum obiectarum, aut earum, quae de his fiunt, perceptionum diuersitate, alia denique ex maiore, vel minore propensionum firmitate, ac stabilitate. His adde maiorem, minorem energiam, quae in successione idearum iucundarum obtinet, et denique maiorem vel minorem voluntatis independenciam a causis externis. Quod diuersa felicitatis genera inducere discrimen possint, facile intelligitur.

§. LXVII.

Magna praeterea, ac multiplex substantiarum cogitantium varietas oritur ex diuersitate corporum, quibus iunctae sunt. Nam graui potest, vtrum omnia earum corpora corruptioni sint subiecta; an perinde inertia, ac grauia sint, atque haec corpora terrestria, an ex tam crassa materia concreta, vt nisi per ampla spatia intermedia propelli non possint. Verum, estne omnino necessarium, vt omnes substantiae cogitantes, aut intelligentes in corpora concludantur? an non per sese cohaerere cum reliquo mundo possunt? an non sine omni schemate possunt res alias percipere, suamque in eas vim exferere?

§. LXVIII.

Quum substantiae cogitantes ab omni partium concretionem vacuae sint; sequitur eas, ut reliquas substantias simplices, nisi per creationem existere non posse. Verum si hac solum ratione oriuntur; quaeritur, utrum omnes tum primum creentur, cum animal oritur, an praextiterint. Et si praextiterunt, ubi morabantur, quis earum ante fuerat status, quam ad hoc viuendi genus peruenirent? ob eandem rationem naturae cogitantes non nisi annihilando interire possunt. Verum, estne necesse, eas interire penitus? an non perseverare, ac permanere quidem possunt; at sua cogitandi vi spoliatae? an non haec vis ex rebus externis ita apta est, ut, hoc nexu sublato, eam quoque tolli necesse sit? Potestne fieri, ut substantiae cogitantes paullatim, ac gradatim ad maiorem perfectionem eluctentur? Et qua ratione? fortassis cum ex corpore rudiore in corpus subtilius fabricatum migrant? in corpora rudioribus ante inuoluta, an in recentia? nos quidem satis habemus hasce quaestiones indicasse, quarum explanationem iis relinquimus, quibus volupe est, otium suum curiosis magis quam vtilibus speculationibus consumere.

IV.

De Ente infinito.

§. LXIX.

Abstractione, et compositione eiusmodi a nobis notiones effingi posse, quarum archetypa inter res sensibus subiectas non occurrunt, inter omnes constat. Huius generis est notio infinitatis, quam adquirimus non solum ex eo, quod

quod in certis rebus, numero nempe, magnitudine, et tempore mens semper progredi possit, videatque in addendis nouis partibus mentis progressum impediri non posse: Quae infinitas quibusdam *potentialis* dicitur: Verum quoque quod in spatio contemplantando, quale sibi phantasia effingit, cernat mens, nullibi fines intelligi posse, ultra quos porrigatur, quodque certissimum sit aliquid semper fuisse sine initio, et durationem praeteritam fuisse infinitam, Hanc infinitatis notionem ad res longe alias transferimus, ad potentiam nempe, ad sapientiam, ad bonitatem, et denique ad eam, ipsam, cui hae proprietates tributae sunt, substantiam. Sed haec qualis sit, iam pluribus videamus.

§. LXX.

Notio infiniti.

Quum itaque omnis de substantia infinita disputatio futura sit; ante omnia de vera infinitatis notione explicanda sollicitos nos esse oportet. Aliud omnino infinitum Mathematicum est ab eo, quod metaphysici sic vocant, cum de Deo loquuntur. Nempe Mathematici infinite magnam vocant quantitatem, cuius incremento limes nullus statui potest, et quae maiori omni dabili concipitur: quod idem est, ac si dicas, ipsam non dari, alias enim tum omnia, quae datur, maior est, se ipsa maior esset. Igitur infinite magnum non quantitatis nomen est, sed possibilitatis sine fine, et ultra omnes limites crescendi. Contra infinite parum non quantitas est, sed ea quantitatis adfectio, qua sine limite decrescere, omnique proposita minor fieri potest. Metaphysici infinitum dicunt, quod ab omnibus finibus, atque limitibus liberum est. Ex qua notione efficitur, nullam in ente infinite

nito

nito crescendi accessionem, nullam multiplicandi rationem, nullum denique mensurae modum esse posse. Similiter infinitum infinito, qua ratione est infinitum, magis esse non potest. Quo autem sensu, Mathematico, an Methaphysico, nomen infiniti accipiatur, colligere licet ex ea, de qua dicitur, rei natura: tamquam si nomen infiniti de infinita vnitatum vere existentium aut disiunctarum partium multitudine dicitur, notio Metaphysica locum habere nequit. Deduci enim inde possunt, quae perspicue falsa sunt, sibi que vehementer repugnantia. Si enim vna parte demta residuum diceretur infinitum; sequeretur, infinitum infinito maius esse posse: sin vero residuum infinitum esse neges; consequetur, duas partes finitas constituere totum infinitum. Idem absurdum in extenso infinito consequi facile ostenderis, si perpendas, numerum non solum simplicium verum etiam partium compositarum infinitum esse oportere. In quantitate ergo extensa numerus partium vere existentium repugnant. Si vero infinitas tribuitur rei, quae iam tota non existit, aut quae, vt vocant, est in fieri; haec ei vis et sententia subiecta est, vt haec res semper continuanda, numquam finienda dicatur. Eiusmodi igitur res, qua existit, infinita est, et qua infinita est, numquam existet.

§. LXXI.

Infiniti nomen, si cum substantiae notione coniungitur, vires, realitates, ac perfectiones notat. Est igitur substantia infinita, cui omnes perceptiones, quae consistere simul possunt, natura sint attributae, quam etiam perfectissimam vocare licet. Finitae contra substantiae in-

De sub-
stantia in-
finita.

stan-

stantiae illae dicuntur, quarum vires, et perfectiones quibuscumque limitibus circumscriptae sunt. Ex hisce notionibus, quid colligi possit, facile intelligitur. Nimirum quod primum sequitur, est, perfectiones eas, quae per sese limites arguunt, substantiae perfectissimae repugnare; eas contra omnes, quas puras vocant, illi necessario esse attributas. Neque perfectiones rerum finitarum, quae perfectiones sunt, ab ea remouendae sunt. Quia porro omnes verae, et purae perfectiones eidem substantiae perfectissimae conueniunt: colligitur, eandem in nulla omnino perfectione deficere. Quo efficitur, substantiam perfectissimam sibi semper aequalem esse, nulla vumquam realitate augeri; sed, quod ad eius vires, et perfectiones attinet, extrinsecus, et intrinsecus, esse immutabilem: quae omnia secus se habent in substantiis finitis, quippe quae augeri, minuique possunt, ac proinde mutationibus internis subiectae sunt. Si denique existentiam in numero perfectionum habere liceat, substantia perfectissima nisi existens cogitari non potest. Ergo existit? Ita sunt, qui colligant: Verum ego quidem vim conclusionis non perspicio: sane CARTESII, MENDELSONII aliorumque argumenta id non persuadent. Interim illud sequitur, substantiam perfectissimam, si existat, neque existendi initium, neque finem habere posse. Protinus igitur atque ostenderis, eam existere, eiusdem aeternitatem euiceris. Producta esse nequit; est igitur a se, et independens.

§. LXXII.

De substantia necessaria.

Antequam vero notionem substantiae perfectissime vltius explicemus; aliam illi finitam,

... nimirum
... exponit
... cessarium,
... con
... reponat.
... genera sunt
... theticum: it
... vel hypot
... absoluta ex
... non est,
... necess. in
... independe
... intiam, cu
... necessarium
... repeti nequi
... esse. Sed
... semper fuer
... Quia porro
... imode deter
... independe
... intelligit
... esse: qua
... ut, aliunde
... me immutat
... ri potest?
... tie necessi
... tate, et
... Que de n
... perfectissim
... quamus, a
... finem est
... que recip
... cessariae al
... possit. S

mam, nimirum notionem substantiae *necessariae* iuuerit exponere; dicunt autem substantiam necessariam, cui *non existentia* repugnat: Fortuitam contra vocant illam, cui *non existentia* non repugnat. Sed quemadmodum necessitatis duo genera sunt, vnum absolutum, alterum hypotheticum: ita quoque substantiae vel absolute vel hypothetice *necessariae* esse possunt. De absoluta existendi necessitate hic sermonem esse, non est, quod moneam. Substantia igitur necessaria, si existentiam spectes, quum a se, et independens sit: sequitur, eam quoque substantiam, cuius existentia ab alia non pendet, necessariam esse, nam ratio, cur existat, aliunde repeti nequit: Vnde repugnat, eam productam esse. Sed quod productum non est, idem, aut semper fuerit, aut numquam sit, necesse est. Quia porro quaeuis substantia, cum existit, omnimode determinata est, necessaria vero substantia independenter ab aliis existere potest: facile intelligitur, eam per se omnino determinatam esse: quae ergo eidem determinationes insunt, aliunde repeti nequeunt. Ergo est interne immutabilis? ergo, nec extrinsecus variari potest? minime sane: notioni enim substantiae *necessariae* non repugnat, quominus et interne, et extrinsecus mutetur.

§. LXXIII.

Quae de notionibus substantiae *necessariae*, et perfectissimae disputauimus; si in summam colligamus, adparebit, vtriusque notionis similitudinem esse maximam. Verum possuntne quoque reciprocari, adeo, vt notio substantiae *necessariae* alteri notioni perfectissimae substitui possit. Sunt, quibus ita placet. Quod si-

Num, quod necessarium simul et infinitum est.

nitum est, arguit BOEHMIUS, idem est mutabile: ergo quod est immutabile infinitum sit necesse est. Verum Metaphysicus iste alioquin acutissimus duo sumit, quorum neutrum satis probatur. Primo, quod necessario existat idem quoque a determinationum vicissitudine liberum esse: deinde quod sit finitum, idem esse mutationum successioni subiectum. --- CRYSIVS ita concludit: notioni finiti non existentia non repugnat. Itaque, quod est finitum, idem quoque sit fortuitum necesse est, ergo, quod necessario existit, idem non est finitum, ac proinde infinitum. --- Verum si CRYSIVS vestigiis insistere licet, ostendam, naturam intelligentem esse simul infinitam, nam finito non repugnat vacuitas a vi intelligendi. Interim illud certum videtur, siqua substantia nisi necessaria cogitari non possit, nihil esse, cur eandem limitatam et imperfectam dicamus. Deinde hoc soli substantiae perfectissimae proprium est, ut ex illius notionem existendi necessitas consequatur. Quare cum existendi necessitate summam quoque perfectionem coniunctam, copulatamque esse recte sumimus, donec contrarium certioribus argumentis ostendatur.

§. LXXIV.

Quaenam
substantiae
infinite
perfectio-
nes?

Sed quae demum sunt perfectiones illae, quae in substantiam infinitam conveniunt? aut possumus omnino, nos homunciones entis infiniti perfectiones in notiones compingere, easque explicare verbis? Quas quidem proxime cognitatas perspectasque res habemus, non sunt nisi finitae, atque limitatae: verum, an non his ipsis perfectiones adiunctae sunt quam plurimae? aut fieri nequit, ut vires a limitibus, a malis bona, cogitatione saltem, ac mente separe-

paremus? sit sane, nos illius, quam infinitam, diximus, substantiae dumtaxat mancam, obscuram ac confusam notionem animo informatam habeamus; fac plenam eius naturam a nobis non comprehendi: num propterea nulla omnino eiusdem notio concessa nobis erit? aut quis dicet, perceptionem quamque mancam illico vitiosam, ac peruersam esse? et quamuis is non sim, qui omnia Metaphysicorum placita probanda censeam; HOBBEIVS tamen, ROBINETIVS, aliique inconsiderate, imperite et maligne facere videntur, cum omnem entis infiniti notionem ereptum eunt. Sed mittamus illos tamquam desperatos, et ad eam, quam coepimus notionem explicandam redeamus.

Perfectiones spirituales non solum omnium aliarum, quas quidem nouimus, summae sunt, verum etiam ab omnibus limitibus liberari mente possunt. Deinde sine conscientia vera, ac interna perfectione cogitari quidem potest. Quum igitur spiritus nomen cuique substantiae cogitanti sit commune, nihil obstat, quominus substantia infinita spiritus perfectissimus dicatur. Spiritus autem perfectissimus non potest non vna eaque perpetua ac distinctissima perceptione futura, aequae ac praeterita praesentiaeque, habitudines rerum cum actuales, tum possibiles comprehendere. Hanc intelligentiam omnium rerum finitarum cumulatissimam tenuitas nostra metiri haud potest. Quare nec de illius ratione ac modo curiosius inuestigandum est. Inepta sane, et absurda prouenient, si ad haec mysteria exploranda eniti audeamus, quod cognitum est in iis quaestionibus, quae de praescientia actionum liberarum inter scholasticos agitatae fuerunt.

Voluntas.

Perfectissimo spiritui voluntas pariter perfectissima necessario attributa est. Voluntatis quidem nostrae imperfectiones, quum ex imperfecta cognitione, mentis imbecillitate, ac indigentia promanent, nefas est, in substantiam perfectissimam transferre. Infinitus spiritus nihil velle potest, quod aut cum eius perfectionibus pugnet, aut imperfectionem quamcumque arguat. Non potest igitur nisi perfecta, nisi bona velle. Sed si permissione mali minoris impediri maius potest, aut si magnum bonum ab imperfectione seiungi non potest; tum sane nihil obstat, quominus eiusmodi mali permissio locum habeat. Quum porro substantia perfectissima omnium rerum quasi imagines vno adpectu intueatur, ac proinde nulla cognitionis successio, aut varietas esse possit; quum praeterea nihil, quod perfectissimae voluntati consentaneum sit, intelligentiam infinitam fugiat; sequitur, nec voluntatem mutationum successioni subiectam esse. Ex his quoque efficitur, spiritum perfectissimum esse quoque beatissimum. Sed quibus verbis hanc beatitudinem definies? per aeternam infinitarum perfectionum conscientiam? per ininterruptum sui ipsius sensum suavissimum? Verba deficiunt, at illud persuasissimum habemus, maiorem longe ac puriorem esse hanc felicitatem, quam quae tenuitate ingenii nostri comprehendi valeat. Epicuræi, perinde, ac Stoici ineptiunt: illi quidem, quod entis perfectissimi beatitudinem in otio, hi vero, quod in laborum sollicitudine collocent. Id quod exemplo est, quam lubricum sit ex notionibus analogicis diuinas perfectiones eruere.

§. LXXVI.

Eidem denique substantiae perfectissimae libertas attributa est. Quum enim omnino independens sit, et voluntatem, ac intellectum habeat perfectissimum; consequens est, eam non solum ab omni coactione externa, verum etiam ab omni impetu, turbulentoque adfectu esse liberrimam. Ergo poterit velle malum? id minime quidem. Notio enim libertatis ad libertatem entis perfectissimi qui transferre volunt, imperite, et inconsiderate agunt. --- At qui diuinæ voluntatis libertas cum eiusdem immutabilitate consistit? --- Id quidem perspicue explicari non posse, libenter fateor; si tamen cogitaueris, Deum cuncta, quae fecit, vna aeterna eaque immutabili voluntate sic decreuisse, vt de iis nihil deinceps demutare valeat, tametsi, vt decernerentur, in eius potestate vertebatur; hoc mysterium vtcumque intelliges. --- Frustra ergo vota suscipimus, frustra Deum supplicationibus fatigamus: si enim ea, quae petimus, nobis elargiri decreuerit, conferet etiam non deprecantibus: sin autem negare constituit, ne orantibus quidem largietur. Minime id quidem: tametsi enim ex omni aeternitate firmissime constituerit, quaedam impertiri nobis, quaedam recusare: id tamen facit, hac adiecta conditione, si preces fuderimus, aut si has neglexerimus: non ergo incassum nuncupantur vota. Verum haec ad interiorē magisque reconditam Theologiam pertinent.

§. LXXVII.

Facultatem agendi ad extra et quicquam procreandi potentiam, quominus ceu puram perfectionem concipiamus, nihil obstat. Ab

Omnipotencia.

ente igitur summe perfecto abesse nequit: In quo, quum nihil certis definitis terminis insit, recte dicitur omnipotentia, quae omnia possibilea, citra omnem difficultatem, viriumque nisum ac contentionem efficere valet. Atque ex hoc intelligitur, potentiae entis infiniti nullos ponere limites qui ei *advvata* subtrahant, ac repugnantia, neque esse imperfectae naturae divinae argumenta, quae PLINIVS putavit Hist. Nat. L. VII. Cap. 7. At estne necesse, ens summe perfectum semper quoque ad extra agat? Stoici id quidem opinati sunt; sed quam adferunt rationem, sophismate continetur. Creari quicquam dicitur, siquid incipit existere, cuius nihil ante extitit, et annihilari, quod sic definit existere, ut nihil eius deinde superfit. Quae quum nullam praese ferant repugnantiam, quum summam potentiam arguant; facile intelligitur, enti perfectissimo vim creandi, et annihilandi necessario attributam esse. Quae in scholis solet, an vis creandi vni Deo conveniat? Mihi quidem ita videtur: Nam res quae nondum extant, nihilo omnino possunt, nec conducere, nec repugnare sui effectioni; neque aliud quicquam, quod obstet; locum habet: vis ergo rei creandae sufficiens par est omnibus efficiendis, ac proinde omnipotens, atqui tanta vis vni Deo est propria utpote ex eius diuinitate dimanans: vis ergo creandi soli Deo convenit.

§. LXXVIII.

Sapientia,
iustitia.

Si cum omnipotentia voluntas optima, et intelligentia summa coniungatur; fieri nequit, quin, quae optima sint, ab eiusmodi potentia spectentur, efficianturque. Nihil omnino malis operibus agentis infiniti adiunctum esse potest,

nisi

nisi sit eiusmodi, quod a bono nequeat separari. Infinitus igitur spiritus quin optimus sit, dubitari nequit. Nefas est, ens summe perfectum cogitare quod malis, et miseris, quibus naturae animantes conflictentur, delectari queat. Cum intellectu perfectissimo, optimaque voluntate non potest non coniuncta esse summa sapientia, quae optimos ubique fines spectat, eosque aptissimis mediis potenter exsequitur. Ex quo efficitur; ipsam quoque entis infinito bonitatem esse sapientissimam. Cum hac sapiente bonitate, iustitia non solum consistit, verum etiam haec ex illa consequitur. Infinitus quidem spiritus non omni eo, qui inter homines mortales obtinet, sensu iustus dici potest: iustus tamen est, cum bona distribuit, prout publica salus, maximaque, quae obtineri potest, felicitas deposcit. Neque illi iustitia punitiva repugnabit, si impedio malorum, si emendatio improborum, si publica salus poenas imperauerit. Quin immo eiusmodi quoque poenas, quae actionibus per sese necessario annexae non sunt, quas positivas vocant, adhibere potest; si naturales vel ad finem adsequendum, vel ad mala cohibenda non suffecerint. Sunt, qui ex sanctitate entis perfectissimi iustitiam punitivam cogi putent.

§. LXXIX.

Quas hactenus exposuimus, proprietates omnes in ens summe perfectum, quomodo conueniant, constare arbitror. Ast istae proprietates, istae vires cui subiecto, cui vehiculo (sit venia verbo) insunt? quale est subiectum, quod hisce attributis substat? Obscurae quaestiones! ad quod substantiarum genus ens summe perfectum referes? --- ad nullum prorsus. Naturam perfectis-

Cuiam subiecto perfectio- nes illae insunt?

fectissimam quis comprehendere, quis vna notione totam complecti valet? aut cui rerum finitarum generi eam subiiciemus? Vnum pene est rerum finitarum genus aut potius confusus quidam innumerorum subiectorum complexus, corpora intelligo, quorum aliquam notionem animo informatam habemus. Sed ediffere: estne substantia perfectissima simplex omnino, an ex pluribus aliis concreta? qui possit esse composita? hoc enim sumto, eam esse aeternam, a se, ac necessariam, illud quoque intelligitur a nulla re eandem pendere, nullis mutationibus neque interitus periculo obnoxiam esse. Ex quo sequitur, quoniam omnis res concreta partibus et composita interire natura sua potest, neque eius notioni repugnat vlllo modo interitus, vt natura aeterna ab omni concretionem libera sit, et simplicissima. --- At estne spiritus eiusmodi, cui corpus attributum sit? --- cui vsui sit corpus spiritui, qui natura sua ex nulla alia re aptus esse potest? substantia perfectissima proinde nec quantitatem, nec figuram habet; non implet spatium, non potest diminui, nec distrahi in partes, nec internis agitari motibus. Insulsa igitur sunt omnia, quae veteres Poetae, et Philosophi inprimis Epicuraci de figura Dei humana commenti sunt.

§. LXXX.

Subst. inf.
rebus om-
nibus praesentem
sensus.

Nunc etiam intelligi poterit, quod dicant, substantiam perfectissimam omnibus rebus praesentem esse, id recte statui. In quo tamen cauendum est, ne praesentiam entis infiniti ea metiamur, quae corporum est, et locis certis definitur. Praesentem dicimus hunc, qui nos videt, audit, cuius omnes sensus quodammodo

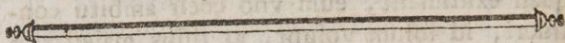
a corpore nostro impelluntur, aut impelli possunt, quique agere in ipsum corpus nostrum aut sermone, aut tactu, aliove quodam modo potest. A qua notione si remoueris quidquid ei ab imperfectione corporeae finitaeque naturae adhaesit, relinquetur hoc, vt, cum substantiam infinitam omnibus rebus praesentem facimus, ei cognitionem omnium rerum, quae sunt, absolutissimam et facultatem in res omnes pro arbitrio agendi tribuamus, quod his maxime consentaneum est, quae de intellu, voluntate, ac potentia entis infiniti diximus. Dum veteres tanto consensu Dei domicilium in coelo collocant, non sunt ita interpretandi, quasi existiment, eum vno coeli ambitu contineri, id solum volunt, vt illius maiestatem atque sapientiam illic praeprimis effulgere aliis persuadeant. Omnium certe temporum Philosophi existimarunt, Deum naturam esse per omne vniuersum pertinentem. Qua autem ratione Deus vbique praesens sit, libenter fateor intelligenter a nobis explicari haud posse.

§. LXXXI.

Postremo demum quaeritur, substantia infinita vna sit, an plures. Quod plures dicamus esse, nihil est. Vna sufficit, abunde sufficit; maior namque est, atque praestantior, quam quae tenui intelligentia nostra comprehendatur. Verum haec quaestionem non explicant, sed differunt. Ego quidem sic existimo, substantiae infinitae, independenti, ac omnipotenti per aliam aequae infinitam limites poni; quod cum repugnet; vna sit, necesse est. Principium indiscernibilem, qui huc pertinere volunt, vim eius non satis intelligere videntur.

Non nisi vna potest existere.

Neque hoc concludendi modo quicquam confici existimo: Omnes realitates absolutae in ente perfectissimo insunt: plura igitur entia perfectissima repugnant. Nam haec concludendi ratio ad absurdum deducit. DOELLNERVS alio argumento Dei unitatem euincere conatur, cuius vis his ferme continetur: Deo summa possibilitas etiam externa competit: sed haec vni tantum propria esse potest; Deus igitur vnus est. Hanc concludendi rationem confutatam leges in Bibl. Phil. RIEDELII Part. I. Conferre hic iuvat Dissertationem KANTII, quae inscribitur: *Der einzig mögliche Beweisgrund zur Demonstration des Daseyns Gottes.*

CAPVT III. COSMOLOGIA.

§. LXXXII.

Cosmologiae norio, et scopus.

Qui se ad studium Physices conferunt, non tam omnem rerum vniuersitatem considerant, quam, quae sint singularum rerum vires, exquirunt. Quia vero in Psychologia, et Theologia naturali multae incidunt quaestiones, quae explicare perspicue et exponi non possunt, nisi ante constituatur, quid, et quale sit hoc vniuersum; inde factum est, vt Philosophi recentiores peculiarem quamdam efficerent disciplinam, quae de hoc vniuerso, rebusque creatis generatim exponat. Cosmologiam placuit dicere, eamque metaphysicam, quia non solum in contemplatione huius, quem incolimus, mundi subsistit; sed vniuersalem mundi cuiusque

pe possibilis non
nem transcen
nyam ex spec
dum prosp
tem sit, quia
s. Tum de
eo eueniant
minetur, di
ere cuiquam
minam vni
erfo constit
nodum spec
lemus.

Quem
pellauere,
gantia mu
variae ac n
quae omnes
ac prima qui
sumitur pro
neris humani
notat orbem
hominum mu
denotat syste
nicue omni
quo sensu i
de pluralitate
nque philo
praeter Deum
vniuersitas,
quod comp
notione ea
efficitur; i
sunt: prin